

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Природничий факультет
Кафедра здоров'я людини та корекційної освіти

ПЕДАГОГІКА ЗДОРОВ'Я

Збірник наукових праць
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої Міжнародному Дню здоров'я
7 квітня 2011 року

Харків-2011

УДК 371.7+376
ББК 51.1(4УКР)0+74.580.053.34
П24

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Микитюк О. М.**, докт. пед. наук, професор, проректор з наукової роботи, зав. кафедри анатомії та фізіології людини ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – **Бойчук Ю.Д.**, докт. пед. наук, професор, зав. кафедри здоров'я людини та корекційної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Рекомендовано Вченою Радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 1 від 18 лютого 2011 р.)

П24 **Педагогіка здоров'я:** збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. О.М. Микитюка. – Х.: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. – 356 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню результатів психолого-педагогічних досліджень щодо збереження та формування здоров'я дітей, учнівської та студентської молоді. Розглянуті методолого-теоретичні основи педагогіки здоров'я; сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в навчальному закладі; роль фізичного виховання у збереженні здоров'я; психолого-педагогічні основи профілактики шкідливих звичок та соціально-небезпечних захворювань; здоров'язбережувальні освітні технології; актуальні проблеми корекційної педагогіки та сучасних інклюзивних процесів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Члени редколегії:

Синьов В. М., докт. пед. наук, професор, академік НАПН, директор Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова

Іонова О. М., докт. пед. наук, професор, зав. кафедри природничо-математичних наук ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Горашук В.П., докт. пед. наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації та валеології ЛНУ імені Тараса Шевченка

Гончаренко М.С., докт. біол. наук, професор, зав. кафедри валеології ХНУ імені В.Н. Каразіна, президент Української Асоціації валеологів

Харченко Л. П., докт. біол. наук, професор, декан природничого факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Страшко С. В., канд. біол. наук, професор, зав. кафедри медико-біологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я НПУ імені М. П. Драгоманова

Волкова І.В., зав. Центру формування здорового способу життя Харківської академії неперервної освіти

З М І С Т

Розділ І. Психолого-педагогічні аспекти здоров'язбереження учасників освітнього процесу

Микитюк О.М., Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя та науково-методична система її формування.....	10
Іонова О.М. Розивток здоров'я особистості через освіту: досвід вальдорфської школи.....	13
Кривич І.П., Страшко С.В., Палієнко К.В., Гусєва Г.М., Олай-Верано В.В. Стан психічного здоров'я ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД	21
Александрович Н.О. Формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи на концептуальних засадах екоетики.....	24
Бабаш А.Р. Формування позитивного мислення як засіб збереження психічного здоров'я дітей підліткового віку.....	26
Бєлікова Н. О. Здоров'язбережувальні технології як провідний чинник у підготовці майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.....	29
Бєляєва П.В. Отношение студентов Запорожского национального университета экономико-гуманитарного факультета в г. Мелитополь к занятиям по физическому воспитанию.....	33
Бойчук Ю.Д., Максимова Ю.П. Досвід формування санітарно-гігієнічної культури майбутніх учителів біології при вивченні паразитичних червів у курсі зоології безхребетних.....	36
Вєрбєнець Т.П., Оніпченко О.І., Рассказова О.І., Рассказова П.І. Розвиток альтернативних джерел енергії як шлях збереження здоров'я підростаючого покоління.....	39
Воропаєва А.Г. Необхідність формування здоров'язберігаючої компетентності учнів ПТНЗ.....	42
Воскобойнікова Г.Л. Валеологічна модель оздоровчої навчально-виховної роботи майбутнього вчителя початкової школи.....	45
Гінзбург В.Г., Полішко Т.М., Полушкін П.М., Гальченко Д.В. Психолого-педагогічні засади формування здорового способу життя.....	46
Глухов І.Г. Забезпечення права громадян України на безпечне для здоров'я навколишнє середовище.....	52
Голік І.В. Професійна готовність до діяльності вчителя з основ здорового способу життя.....	56
Голуб Н.П., Голуб В.М. Формування здорового способу життя при викладанні дисциплін біологічного спрямування.....	63
Городинський С.І., Ібрагімова С.Ю. Методи фізичного виховання як інструмент боротьби із алкогольною та наркотичною залежностями...	67
Демінська Л.О. Значення формування культури здоров'я студентської молоді.....	70
Денисова О.М. Формування здорового способу життя засобами фізичної культури.....	74
Єжова О.О. Методичні підходи до процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів..	78

3. Бойчук Ю.Д. Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: Автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. – Харків, 2010. – 44 с.

Іонова О.М.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

РОЗВИТОК ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ: ДОСВІД ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ШКОЛИ

Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є виховання здорового покоління, свідомого ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я інших людей. Разом із тим доводиться констатувати, що реальна шкільна практика поки ще не забезпечує збереження й покращення стану здоров'я учнів. Так, за статистичними даними, до 80-90 % дітей шкільного віку мають відхилення у здоров'ї; за період навчання з 1 по 9 класи кількість здорових дітей зменшується в 4 рази. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, значна частина захворювань дітей і молоді має так звану дидактогенну природу (недосконала організація навчального процесу, інформаційні перевантаження, домінування авторитарного стилю взаємодії вчителя зі школярами, переважання репродуктивного характеру викладання та ін.), тобто напряду викликана або спровокована школою.

Водночас у реальній освітній практиці питання забезпечення здоров'язбереження школярів вирішуються переважно через використання медично-гігієнічних заходів, а оздоровчий потенціал власне педагогічних підходів залишається реалізованим не повністю.

Наукове вивірене розв'язання проблеми формування здоров'я учнів через освіту спонукає науковців до ґрунтовного аналізу теорії та практики шкіл, педагогічна діяльність яких спрямована на збереження здоров'я учнів.

Одним із прикладів у світовій педагогіці організації навчально-виховного процесу на засадах здорового розвитку особистості є вальдорфська школа, яка на практиці вирішує завдання збереження й зміцнення дитячого здоров'я – фізичного, психічного, соціального, духовного.

З огляду на це метою статті є висвітлення результатів діяльності вальдорфської школи як здоров'язбережувальної освіти особистості.

Проведений науковий пошук засвідчує, що як у західних країнах, де вальдорфська школа має давні традиції, так і в Україні й Росії постійно проводяться дослідження, спрямовані на порівняння стану здоров'я учнів традиційних і вальдорфських шкіл.

Так, у рамках дослідження "Школа і здоров'я", що здійснювалося в 90-х рр. минулого століття університетами міст Білефельда та Хельсінкі (Фінляндія) для виявлення впливу шкільного навчання на психосоматичне здоров'я дітей, було обстежено декілька тисяч школярів вальдорфських і традиційних шкіл.

З'ясовано, що відсоток психічних захворювань у вальдорфських школах значно нижче, ніж у звичайних, причому у вальдорфських школах він знижується, а у традиційних – постійно збільшується. Те ж саме стосується й порушень фізичного здоров'я дітей, зокрема, частоти головних болів, порушень системи травлення тощо.

Рівень міжособистісного спілкування учнів вальдорфської школи досить високий. Діти люблять учитися, більш відповідально ставляться до того, що відбувається у класі, рівень їхньої дисципліни й самоорганізації більш високий. Випадки насилля серед дітей зустрічаються тут значно рідше [5].

Досить масштабні порівняльні дослідження здоров'я учнів були проведені протягом 2006 р. У цих дослідженнях брали участь 6630 дітей віком від 6 до 13 років (4606 учнів вальдорфських шкіл і 2024 учнів інших шкіл) п'яти західноєвропейських країн (Австрія, Голландія, Німеччина, Швейцарія, Швеція). Особливий інтерес дослідників був спрямований на виявлення захворювань на різні види інфекції, кожної алергії, що на сьогодні є досить поширеними серед дітей.

Проведені дослідження засвідчили, що учні вальдорфських шкіл мають значні кращі показники здоров'я, ніж учні традиційних шкіл. Так, вальдорфські школярі на 20-30 % рідше хворіють на полліноз і екзему, на 32-39 % – на алергію [10].

Дослідники А. Бюссінг, Т. Остермак, Ф. Якобі, П. Маттісен з'ясували, що й у дорослому віці у випускників вальдорфських шкіл значно рідше, ніж у цілому по Німеччині (за даними Інституту Роберта Коха), спостерігаються алергічні явища, артоз, гіпертонія та інші захворювання. Колишні вальдорфські учні характеризуються також здатністю витримувати значні навантаження, життєві труднощі й кризи [11].

Для визначення можливих причин таких результатів науковцями було проведено спостереження за образом життя дітей у родинах. Отримані дані засвідчили, що серед вальдорфських учнів 40 % ніколи не вживали антибіотики, 43 % – жарознижувальні засоби (зокрема парацетамол). Для учнів традиційних шкіл відповідні дані склали 15 % і 8 %. Лише чверть вальдорфських школярів порівняно з трьома чвертями учнів традиційних шкіл мали щеплення від таких дитячих хвороб, як кір, краснуха, свинка. Одна третина вальдорфських школярів перехворіла на кір порівняно з однією десятою учнів звичайних шкіл. Досить істотна різниця спостерігалася також і відносно харчування дітей: три чверті вальдорфських школярів харчувалися органічними, екологічно “чистими” продуктами (серед учнів традиційних шкіл – лише одна чверть) [2].

Дослідниками був зроблений висновок щодо виправданості антропософських поглядів на людину, відповідно до яких інфекційні захворювання, особливо “дитячі хвороби” в дитинстві, сприяють побудові міцної імунної системи. Саме тому батьки вальдорфських учнів стримано ставляться до щеплення, щоб не віднімати у дітей можливостей зміцнювати своє здоров'я через “дитячі хвороби”. Батьки також досить обмежено дають

своїм дітям антибіотики і жарознижуючі засоби. До того ж, не може не підтримувати власні життєві сили дитини екологічне харчування, якому надається дуже важливе значення у вальдорфській школі.

Досягнення вальдорфської педагогіки підтверджуються також міжнародними незалежними порівняльними педагогічними дослідженнями, які в різних країнах світу з'ясовують якість навчальних досягнень учнів, зокрема TIMSS (природничо-математична освіта) і PISA (читання і розуміння текстів), а також чисельними дослідженнями, що проводяться незалежними експертами у країнах, де вальдорфські школи існують протягом десятків років (Данія, Фінляндія, Швеція, Швейцарія і, звичайно, Німеччина) [3, 5, 8, 9, 13].

Так, В. Гіллер (Союз вальдорфських шкіл Німеччини) наголошує на тому, що такі дослідження в цілому підтвердили правильність вальдорфських підходів: низка вальдорфських принципів виявилися схожими з тими, за якими побудована система освіти у країнах, що показали найвищі результати навчальних досягнень учнів. Наприклад, у скандинавських країнах діти залишаються в одному класі протягом 9 років, у Швеції, Норвегії – 8 років, у Данії – до сьомого класу не виставляють оцінок. Достатньо пізня диференціація дітей за навчальними досягненнями – ось секрет успіху скандинавських країн, так же, як і вальдорфської школи, переконаний В. Гіллер [9].

За даними статистичних досліджень, досить великий відсоток випускників вальдорфських шкіл вступає до університетів. Так, у Німеччині кількість абітурієнтів – випускників вальдорфських шкіл, які успішно здали абітур (державні екзамени, що надають право на вступ до університету) на 20-30 % більше, ніж у середньому по країні, включаючи гімназії (така статистика стабільно тримається протягом десятиліть) [8, 9]. Тобто серед учнів, які вчилися протягом 12 років у вальдорфській школі на неселективній основі, відсоток тих, хто може вступити до вищої школи, значно більший, ніж у школах, які так чи інакше проводять відбір школярів (при цьому варто відзначити, що абітур у вальдорфській школі здається за державними вимогами і під строгим контролем державних органів освіти).

Статистичні дані щодо професійної орієнтації випускників вальдорфських шкіл, які проводяться в різних країнах департаментами освіти і науки, також свідчать про певну успішність вальдорфської освіти.

Так, випускники вальдорфських шкіл Німеччини на сьогодні найбільш ґрунтовно досліджені у праці Х. Барца і Д. Рандоля (2007 р.), які протягом 2003-2005 рр. провели дослідження 1124 колишніх вальдорфських учнів, які закінчили школу з 1939 по 1974 р. [11]. Науковцями випускники вальдорфських шкіл умовно були поділені на такі три групи: а) “культурно-орієнтовані” (31 %) – такі, що відрізняються своїми культурними й освітніми пріоритетами (музеї, театр, читання та ін.). Вони ж водночас найбільш цікавляться антропософською тематикою: 22 % з них вважають себе активними антропософами (принагідно відзначимо, що ця кількість антропософськи орієнтованих колишніх вальдорфських школярів не підтверджує існуючу серед педагогічної громадськості думку про те, що “вальдорфська школа виховує антропософів”);

б) “орієнтовані на стосунки” (33 %) – для них найбільш важливим є міжлюдське, емоційно-забарвлене спілкування з іншими людьми, “життя для інших”. Такі люди багато займаються практично-прикладною справою, намагаються все зробити своїми руками; в) гедоністи (36 %) – для них важливим є спорт, розваги, тілесні втіхи, насолода життям.

З’ясовано, що незалежно від виділених типів переважна більшість колишніх вальдорфських учнів здатні критично ставитись до речей і явищ навколишнього світу й розглядати їх у всеосяжних зв’язках. Для переважної кількості випускників вальдорфських шкіл критерій соціальної відповідальності має досить значний пріоритет. Х. Барц і Д. Рандоль пояснюють це соціальною спрямованістю вальдорфської школи, її спільними святами, концертами, спектаклями, завдяки чому учні можуть пережити сильні відчуття спільності з людьми, які оточують їх.

До 92 % колишніх вальдорфських школярів наголошують на тому, що їм дуже подобалося перебування у школі. Вони ідентифікують себе з колишнім навчальним закладом, позитивно оцінюють навчання у школі, особливо виділяють культурно-художній та практично-ремісничий цикли. Вальдорфські випускники переконані, що школа дала їм можливість отримати міцну базову освіту, набути ключові компетентності – такі, як позитивне ставлення до життя, основоположна довіра до власних сил, самостійність і вміння пристосовуватися до життєвих умов [11].

Схожі дані отримано в ході проведеного швейцарським незалежним інститутом (м. Кільхберг, 1999 р.) письмового опитування 1586 випускників вальдорфських шкіл Швейцарії, які в період 1990-1996 рр. закінчили навчання. Результати опитування дозволили зробити висновок, що вальдорфська освіта позитивно позначається на таких вельми актуальних для сучасного світу якостях, як самостійність, уміння взаємодіяти в колективі, творчість, комплексне (цілісне) мислення [7].

На запитання анкети, як самі колишні учні оцінюють свої шанси на ринку праці порівняно з учнями, що закінчили звичайну школу, 70 % опитуваних оцінили свої шанси як “однаково добрі”, 16 % – як “швидше кращі, ніж гірші”, 8 % – як “кращі”, 3 % оцінили свої шанси як “швидше гірші, ніж кращі”, 2,5 % – як “гірші”. 90 % опитуваних позитивно відповіли на питання щодо наявності в них професійних й особистісних цілей на наступні 3-5 років й чітко описали їх. Переважна більшість молодих людей назвали своєю найближчою метою завершення освіти й просування у професійній сфері [7].

Різні дослідження колишніх вальдорфських учнів констатують, що серед них досить високий відсоток таких, хто задоволений своєю професією, – до 75-85 %. За результатами опитування, більшості випускників вальдорфської школи вдалося зробити вдалий вибір професії й розвинути професійні перспективи. Позитивне оцінювання своїх шансів на ринку праці вказує на високий рівень упевненості в собі. Високою виявилася й оцінка власних здібностей та професіоналізму. Позитивно оцінили випускники й свою школу, відзначивши

серед здібностей, які вона в них виховала, у першу чергу креативність, уміння спілкуватися, самостійно приймати рішення.

Отже, не дивно, що, за даними ЮНЕСКО, серед випускників вальдорфських шкіл майже немає безробітних (і це відбувається в країнах, де кількість безробітних постійно збільшується), як немає злочинців, наркоманів, алкоголіків [4, с. 14].

Не менш значущим є й те, що випускники вальдорфських шкіл прагнуть до подальшої освіти: за даними Х. Барца і Д. Рандоля, академічну освіту отримали 46,8 %, інститути або вищі спеціальні школи закінчили 68,7 % колишніх вальдорфських учнів Німеччини [11].

Випускники вальдорфських шкіл також виявляють стремління займатися соціальними професіями. Так, за статистичними даними, отриманими в Німеччині [8], 28 % випускників вальдорфських шкіл працюють у освіті й соціальній сфері (причому професію вчителя обрали 14,6 %, що порівняно з іншим населенням зустрічається в 5 разів частіше [11]), 12 % – у медицині, 12 % – у мистецтві та лінгвістиці.

З усього розмаїття професій найчастіше обирають саме соціальну сферу (освіти, медицини, соціальна терапія та ін.) й вальдорфські випускники в інших країнах, зокрема Швейцарії [7]. Високий відсоток серед тих, хто обирає соціальну сферу, свідчить про те, що у професійній орієнтації для колишніх учнів вальдорфських шкіл велике значення мають соціальні й альтруїстичні мотиви. Правда, це лише статистика. На практиці ж колишніх вальдорфських школярів можна зустріти в самих різних сферах суспільного життя, де вони працюють ініціативно та з готовністю прийняття на себе відповідальності.

Так, справжню сенсацію в європейській педагогічній думці викликала видана Європейською Спільнотою праця Л. Гесслера “Освітній успіх у світлі освітніх біографій” [12]. Автор детально аналізує вальдорфський навчальний процес і біографії вальдорфських випускників. За Л. Гесслером, випускниками вальдорфських шкіл різних років були: Андреас Карлгрен (політик і член парламенту Швеції), доктор Олаф Фельдман (член федерального парламенту Німеччини), Карл Отто Пьоль (президент федерального банку Німеччини, 1980-1991 рр.), Йенс Столтенберг (колишній прем’єр-міністр Норвегії, зараз лідер лейбористської партії), Кен Шено (голова “Американ-Експрес”, визнаний у 2002 р. другим найбільш впливовим управлінцем у США), Михаель Енде (відомий у всьому світі письменник і автор бестселерів дитячої німецькомовної літератури), Фердинанд Олександр Порше (Німеччина), який створив у 1963 р. автомобіль “Порше 911” (у світі цей автомобіль визнають як “культ-машину”, “машину-мрію”, “конструкторське диво”, «короля спортивних машин»), а також багато інших.

Оскільки вибір школи належить не дітям, а батькам, то слід відмітити відомих батьків випускників вальдорфських шкіл – людей, які обрали для навчання своїх дітей саме вальдорфську школу.

Отже, вальдорфську освіту отримали: донька Сільвіо Берлусконі (прем’єр-міністра Італії), донька Михайла Баришнікова (американського

танцюриста й актора), син Жана Поля Бельмондо (французького актора), доньки Вольфганга Клемента (міністра економічних відносин, Німеччина), донька і онучка доктора Рудольфа Ляйдинга (колишнього спікера ради директорів компанії “Фольксваген”, Німеччина), діти Йонаса Гара Сторе (президента Червоного Хреста Норвегії, колишнього голови виконавчого органу світової організації здоров'я), діти Харрисона Форда (актора, який знімався в таких фільмах, як “Зоряні війни”, “Індіана Джонс”, “Президентський літак”, “Втікач” та ін., США), діти Джона Поля Джоунса (музиканта, басиста групи “Лед Дзепелін”, Велика Британія), син Гельмута Коля (колишнього канцлера Німеччини) та багато інших.

Як зазначають Х. Барц і Д. Рандоль, вибір саме вальдорфської школи для навчання дітей 20 % батьків пояснюють незадоволенням державною школою, 11 % – свідомим наданням переваги на користь антропософськи орієнтованій освіті. Водночас переважна більшість батьків основним мотивом вибору вальдорфської школи для своїх дітей називає насамперед її привабливу педагогічну концепцію – індивідуальне сприяння розвитку особистості, відсутність бальних оцінок, художньо-практичну спрямованість освіти та ін. [11].

В останні роки почали з'являтися дослідження щодо вальдорфської педагогіки й у країнах колишнього СРСР. Так, у Росії психологами Московського державного університету імені М. Ломоносова (під керівництвом Н. Євсикової, 2000) досліджувалася динаміка психічного розвитку дітей російських вальдорфських закладів. Установлено, що, незважаючи на відсутність спеціального інтелектуального тренінгу й великого навчального навантаження не відбувається відставання інтелектуального розвитку, а за деякими показниками (зокрема, пам'ять) розвиток йде краще, ніж у дітей контрольних груп. Науковці Психологічного інституту РАО (під керівництвом Є. Смирнової, 2002) провели порівняльні дослідження морального розвитку дітей у російських вальдорфських і традиційних дитячих садках і отримали переконливі результати на користь вальдорфських садків [6].

Із 2000 р. у вальдорфських школах Росії розпочалися перші випуски учнів. Колишні вальдорфські школярі стали студентами престижних, зокрема московських, університетів (гуманітарних, соціально-економічних, технічних, мистецьких). Опитування випускників засвідчило, що вони із задоволенням і радістю згадують школу, яка відкрила їм життєві перспективи, прищепила вміння й навички спілкування, навчила самостійно думати та діяти.

В Україні перші дослідження, спрямовані на перевірку ефективності організації навчання й виховання школярів за принципами вальдорфської педагогіки, було проведено О. Іоновою (друга половина 1990-х рр.) [4].

Установлено, що вальдорфські підходи, сприяючи гуманізації навчального середовища, реалізації навчально-виховного спрямування на індивідуальність учня в умовах групової та фронтальної роботи з класом, постійному формуванню мислення, пам'яті, фантазії, культури почуттів, сили волі дитини, забезпечують успішність педагогічного процесу. Якщо рівень

освіти вальдорфських учнів, у основному, такий ж, як й у традиційній школі, то розвиненість особистісно-творчих (комунікативності, любові до прекрасного, працелюбності, допитливості, дисциплінованості, самостійності) здібностей значна вища.

За останні роки в рамках експерименту всеукраїнського рівня “Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні” проведено низку психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на порівняння результатів освіти учнів традиційних та вальдорфських шкіл. Так, проведення порівняльних “зрізів” знань учнів вальдорфських і традиційних шкіл засвідчило, що вальдорфські учні після закінчення початкового ступеня оволодівали системою знань на рівні, який не нижче рівня знань їхніх однолітків із традиційних шкіл.

Оцінюючи це як безперечно позитивний момент, водночас відмітимо, що вальдорфська освіта дозволяє поряд із міцними знаннями сформувати й здібності дітей. Певним підтвердженням цьому є результати досліджень, проведених у НВК “Школа вільного розвитку” (м. Харків). Ці дослідження здійснювалися в рамках Міжнародного порівняльного проекту з математичної освіти учнів (IPMA), який був запропонований університетом м. Ексетер (Велика Британія). Цей проект передбачав порівняння не стільки успішності математичної освіти, скільки виявлення ефективності самого процесу навчання математиці на основі довгострокового моніторингу розвитку мислення школярів, оволодіння ними математичними здібностями. Відповідні дослідження проводилися групою незалежних експертів за єдиними (для учнів певного віку) завданнями.

На підставі перших “зрізів” (2000/2001 навчальний рік) учні 1-го класу НВК “Школа вільного розвитку” за рейтингом були на 5-му місці серед школярів інших дев’яти шкіл, що брали участь у проекті. Через три роки (2002/2003 н.р.) ці ж діти – вже учні 3-го класу – за рейтингом вийшли на перше місце. Діти демонстрували розвиненість вербально-логічного й просторового мислення, а також творчих здібностей – краще виконували творчі математичні завдання.

У цілому проведення порівняльних психолого-педагогічних досліджень розвитку молодших учнів українських вальдорфських і традиційних шкіл дає підстави стверджувати, що порівняно з учнями традиційної школи вальдорфські школярі [1, с. 4-6]:

- мають більш високий рівень розвиненості мотиваційної та емоційної сфер. Про це свідчить те, що діти йдуть до школи й вчаться з радістю, мають позитивне неформальне ставлення до вчителя, розвинене почуття співпереживання й соціальності. Характеризуються активністю, стійкими пізнавальними інтересами, орієнтовані на самостійне здобуття нових знань;
- характеризуються адекватною й достатньо високою самооцінкою. Для більшості дітей притаманне позитивне ставлення до себе. Разом із тим вони самокритичні, прагнуть до самовдосконалення, особливо щодо моральних якостей та інтелектуальних здібностей;

- мають більш високий рівень розвитку пам'яті, який у процесі навчання зростає. Так, за результатами досліджень школярів Дніпропетровської вальдорфської школи, високий рівень розвитку короткочасної та довготривалої пам'яті в першому класі демонструють 38 % учнів, у другому – 40 %, у третьому – 47 %, у четвертому – 57 %;

- більшість школярів має розвинену творчу уяву, асоціативне мислення, сконцентровану увагу, а також характеризується низьким рівнем тривожності й агресії. Причому наприкінці навчального року рівень уваги збільшується, а рівень агресії й тривожності зменшується, що свідчить про хорошу адаптацію до школи та емоційну стабільність;

- добре володіють своїм тілом. За результатами медичних обстежень, у період авітамінозу та простудних захворювань пропуски занять через хворобу незначні.

Отже, навчання дітей у вальдорфській школі порівняно з традиційною школою позитивно впливає на інтелектуальну активність, індивідуальну ініціативність, творчість, самостійність рішень, душевну стабільність, соціальну компетентність, координованість тіла й рухів, а отже, сприяє здоровому розвитку дитини.

Узагальнення проведеного вище аналізу дає підстави зробити висновок про те, що не отримують підтвердження думки окремих дослідників про вальдорфську школу як лише “школу мистецтва” або “школу праці”, а тому найбільш придатну для хворих дітей; що у вальдорфській школі “добра атмосфера, але нічому не вчать”, тобто іншими словами, що вальдорфська педагогіка надає другорядного значення якості знань (В. Валентинова).

Не відповідає дійсності й твердження про те, що конкретна практика вальдорфської школи призводить, з одного боку, до формування в учнях почуття власної винятковості, а з іншого – до виникнення в дитині певних комплексів, ситуативної й особистісної тривожності (О. Черкасова).

Водночас проведене дослідження підтверджує висновки науковців (В. Гебель, Л. Гесслер, М. Глеклер, О. Іонова, О. Лукашенко, Т. Марті) про сутність вальдорфського педагогічного процесу як засобу здорового – духовно-душевно-фізичного – розвитку особистості.

З огляду на це вважаємо, що перспективним напрямом подальших досліджень є науково-методичне обґрунтування шляхів залучення вальдорфського здоровотвірного досвіду у вітчизняну школу для розв'язання завдань виховання здорового покоління.

Література

1. Вальдорфська педагогіка в Україні. З повагою до дитини: Зб. статей. – К.: Вид-во “Наірі”, 2009. – 168 с.
2. Глеклер М., Лангхаммер С., Вихерт К. Воспитание и здоровье. Задача для педагогов, медиков и родителей / пер. с нем. М. Рикиной. – Дорнах: Гетеанум, 2006. – 250 с.
3. Знання и умения для жизни. О международном исследовании уровня развития учеников // Дитина. – 2002. – № 3. – С. 3.
4. Іонова О.М. Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки: Автореф. дис... докт. пед. наук. – К., 2000. – 35 с.

5. Іонова О.М. Педагогіка Рудольфа Штайнера // Курс лекцій з порівняльної педагогіки. – Харків: ХНПУ, 2007. – С. 206-216.
6. Іонова О.М., Омельченко О.В. Проблема організації здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу: вальдорфські підходи // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – К.-Запоріжжя: ЗОІППО, 2006. – Вип. 40. – С. 320-325.
7. Опитування колишніх учнів вальдорфських шкіл Швейцарії // Дитина. – 2001. – № 9-10. – С. 3.
8. Результаты вальдорфского движения // Альманах “Педагогика свободы”. – 1995. - № 3. – С. 27-31.
9. Учебные программы вальдорфских школ / под ред. В. К. Загвоздкина. – М.: Народное образование, 2005. – 528 с.
10. Allergic disease and sensitization in Steiner school children / Floistrup H., Swartz J., Bergstrom F. [ets] // Journal of Allergy and Clinical Immunology. – 2006. – Vol. 117. – Issue 1. – P.59-66.
11. Barz Heiner, Randoll Dirk (Hrsg.). Absolventen von Waldorfschulen. Eine empirische Studie zu Bildung und Lebensgestaltung. – Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. – 393 S.
12. Gessler L. Bildungserfolg im Spiegel von Bildungsbiographien. – Frankfurt am Main; Bern; New York; Paris, 1988.
13. Marti Thomas. Wie kann schule die Gesundheit fördern? Erziehungskunst und Salutogenese. – Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben, 2005. – 352 S.
14. Waldorf Pedagogic: Exhibition Catalogue // 44-th UNESCO Education International Conference. – Geneva, 1994. – 87 p.

**Кривич І.П., Страшко С.В., Палієнко К.В.,
Гусєва Г.М., Олайя-Верано В.В.**
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

СТАН ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ І ХВОРИХ НА СНІД

Проблема ВІЛ-інфекції і СНІДу, що набула характеру пандемії у всьому світі є надзвичайно актуальною для України, оскільки наша країна займає одне з перших місць у світі за темпами зараження цією невиліковною хворобою. За офіційними даними МОЗ України на 1.09. 2010 року зареєстровано 174824 ВІЛ-інфікованих і 34734 хворих на СНІД [2]. При цьому найбільш вразливою є вікова група від 15 до 24 років. Відмічається також, що за останні чотири роки змінилася картина щодо шляхів зараження. Якщо в 2006 році 45% зараження ВІЛ було парентеральним, а 35% статевим шляхом, то 2010 навпаки: 45% ВІЛ інфікування відбувається через статевий контакт, значно розширюючи групу ризику ВІЛ-інфікування. Очевидно, що вирішення профілактично-просвітницьких питань з проблем ВІЛ/ СНІДу серед молоді є особливо актуальним і значущим. Щодо наслідків ВІЛ/СНІДу для психічного здоров'я